

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного
управління та національної безпеки

Кафедра правознавства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КУРАЧ РУСЛАНА ВАЛЕНТИНІВНА

УДК 340.132.6

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Дія актів тлумачення у часі, просторі та за колом осіб

081 «Право»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Курач Р. В.

Керівник роботи

Ляшенко Руслана Дмитрівна
кандидат юридичних наук,
доцент

Житомир – 2021

Висновок кафедри правознавства за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри правознавства № _____ від « 08 » грудня 2021 р.

Завідувач кафедри правознавства

к.ю.н., доцент

_____ (підпис)

Р. Д. ЛЯШЕНКО

« ____ » _____ 2021 р.

Результати захисту випускної кваліфікаційної роботи

Здобувачка вищої освіти Курач Руслана Валентинівна
захистила кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ (підпис)

Святогор Т.П.

АНОТАЦІЯ

Курач Р. В. Дія актів тлумачення у часі, просторі та за колом осіб. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 081 – Право. – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

Значну роль у забезпеченні ефективності правового регулювання відіграє тлумачення норм права. Саме завдяки такому виду діяльності виявляються прогалини в законодавстві, колізійні та суперечливі норми. Важливим у цьому процесі є дія актів тлумачення у часі, просторі та за колом осіб.

Тлумачення норм права здійснюється різними суб'єктами, воно поділяється на офіційне та неофіційне. Неофіційне тлумачення може здійснювати будь-який суб'єкт (громадяни, юристи, науковці). Офіційне тлумачення здійснюється спеціально уповноваженими особами і є загальнообов'язковим. Результати офіційного тлумачення, як правило, мають зовнішню форму вираження - акти тлумачення норм права.

Акти тлумачення норм права є різновидом правових актів, оскільки вони характеризуються такими ознаками, як офіційний характер, формальна визначеність, опублікування у чітко встановленій процедурі, правова форма, певні правові наслідки за невиконання. Їх значення у правовому регулюванні є досить значним, оскільки вони забезпечують правильне розуміння правових норм, що, у свою чергу, сприяє зміцненню верховенства права та правопорядку.

Ключові слова: акти тлумачення, офіційний акт тлумачення, неофіційний акт тлумачення, дія актів тлумачення у часі, дія актів тлумачення у просторі, дія актів тлумачення за колом осіб.

SUMMARY

Kurach R. V. The action of acts of interpretation in time, space and in the circle of persons. – Manuscript qualification work.

Qualifying work for a master's degree in specialty 081 – Law. – Polissya National University, Zhytomyr, 2021.

The interpretation of legal norms plays a significant role in ensuring the effectiveness of legal regulation. It is due to this type of activity that gaps in legislation, conflicting and contradictory norms are revealed. Important in this process is the effect of acts of interpretation in time, space and in the circle of persons.

Interpretation of legal norms is carried out by different subjects, it is divided into formal and informal. Informal interpretation can be performed by any subject (citizens, lawyers, scientists). Official interpretation is carried out by specially authorized persons and is mandatory. The results of official interpretation, as a rule, have an external form of expression - acts of interpretation of the law.

Acts of interpretation of legal norms are a kind of legal acts, as they are characterized by such features as official nature, formal certainty, publication in a clearly defined procedure, legal form, certain legal consequences for non-compliance. Their importance in legal regulation is quite significant, as they provide a correct understanding of legal norms, which, in turn, contributes to strengthening the rule of law and order.

Key words: acts of interpretation, official interpretation, informal interpretation, action of acts of interpretation in time, action of acts of interpretation in space, acts of interpretation by circle of persons.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ТЛУМАЧЕННЯ У ЗАСТОСУВАННІ І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА.....	8
1.1. Поняття та сутність тлумачення правових норм.....	8
1.2. Характерні особливості актів офіційного та неофіційного тлумачення...	12
1.3. Проблеми ефективності актів тлумачення норм права.....	15
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ.....	21
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЇ АКТИВ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА.....	22
2.1. Дія актів тлумачення у часі.....	22
2.2. Дія актів тлумачення в просторі.....	25
2.3. Дія актів тлумачення за колом осіб.....	27
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ.....	30
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В теорії держави і права однією з головних проблем є тлумачення норм права. Адже майстерність інтерпретації змісту норми права відображає сутність юриспруденції та основу професійної підготовки юристів. Ні законотворчість, ні реалізація, ні систематизація нормативно-правових актів неможливі без грамотного та ефективного тлумачення. Основою тлумачення права є правова визначеність. Таким чином, результат тлумачення в невизначеному порядку, тобто такий, що не відповідає чинному законодавству є одним з головних завдань, що стоять перед органами влади всіх рівнів. Це свідчить про те велике значення, яке наша держава надає юридично-правовій та інтерпретаційній діяльності, що забезпечує правильне впровадження правових норм і принципів у суспільну практику.

На вивчення проблеми дії актів тлумачення направлена увага багатьох відомих вчених, результати праці яких були використані під час теоретичного дослідження по темі роботи. Зокрема такі вітчизняні вчені як: О. Ф. Скакун, Ю. М. Тодика, Ю. Л. Власов, І. Ю. Настасяк, О. В. Ващук, Л. В. Матвеева, З. М. Юдін, В. В. Гончаров, Ж. О. Дзейко, О. В. Капліна та інші.

Об'єктом дослідження є феномен тлумачення норм права як один з видів пізнання правової реальності.

Предметом дослідження є дія актів тлумачення у часі, просторі та за колом осіб.

Мета та завдання роботи. Метою є комплексний аналіз дії актів тлумачення норм права, виявлення їх сутності та призначення.

Мета дослідження формує наступні завдання:

- дослідити поняття та сутність тлумачення правових норм;
- з'ясувати характерні особливості актів офіційного та неофіційного тлумачення;
- охарактеризувати проблеми ефективності актів тлумачення;
- визначити дію актів тлумачення права в часі;

- проаналізувати дію актів тлумачення права у просторі;
- роз'яснити дію актів тлумачення права за колом осіб.

Методи дослідження. В процесі дослідження використовувались такі загальнонаукові методи, як: історичний, логічний та загальнонауковий. Історичний метод було використано під час дослідження часової теорії дії актів тлумачення. Загальнонауковий метод було використано під час аналізу дії актів тлумачення в часі, просторі та за колом осіб. Логічний метод використано під час дослідження точок зору авторів з питань тлумачення та дії актів тлумачення.

Практичне значення одержаних результатів заключається в їх наступному використанні під час навчального процесу – положення та висновки можуть бути впроваджені в процес викладання курсів «Загальна теорія права», «Юридичне тлумачення», «Проблеми теорії держави і права», а також використані при підготовці науково-методичних посібників, текстів лекцій та інших.

Апробація результатів дослідження. Окремі результати та висновки, отримані під час проведеного дослідження, стали предметом обговорення під час участі в науково-практичних конференціях: міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (Харків, 15–16 жовтня 2021 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (Львів, 15–16 жовтня 2021 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» (Житомир, 11 листопада 2021 р.).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (46 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ТЛУМАЧЕННЯ У ЗАСТОСУВАННІ І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

1.1. Поняття та сутність тлумачення правових норм

Тлумачення права - одна з найстаріших і традиційних проблем юридичної науки. Її значення в контексті правової реформи і становлення правової держави в нашій країні не зменшується, а, навпаки, набуває особливого значення. Розкриття творчого потенціалу людини в епоху побудови демократичних форм і методів державного апарату розширює діапазон можливостей тлумачення закону в механізмі правового регулювання, робить його досить «точним» і універсальним інструментом для забезпечення високого рівня правової культури та легальності поведінки всіх суб'єктів права [1, с. 99].

Необхідність тлумачення норм права зумовлена, перш за все, потребами правозастосовної діяльності України та потребами освітнього процесу в юридичних вузах і юридичній науці, яка аналізує та узагальнює правові концепції [1, с. 100].

Термін «тлумачення» має латинське походження (*interpretatio*). У широкому розумінні інтерпретація визначається як пізнавальний процес, спрямований на розуміння та пояснення явищ природи чи соціального життя.

На думку М. В. Кравчук, тлумачення норми права полягає в діяльності суб'єктів стосовно усвідомлення (з'ясування) і роз'яснення суті норми права з ціллю її реалізації в майбутньому [2, с. 188].

В свою чергу інша вчена - О. Ф. Скакун, розширивши визначення вживаної термінології, зауважує, що тлумачення: «це інтелектуальна діяльність суб'єкта щодо встановлення точного смислу (змісту) норм права, яка здійснюється за допомогою певних прийомів і засобів та має на меті

правильну реалізацію й підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин» [3, с. 446].

На думку О. Є. Лейста, тлумачення норми права - це з'ясування та пояснення її справжнього значення, що підлягає реалізації в даних конкретних умовах її дії [4, с. 56]. Тому існує ще одна думка, що тлумачення правових норм використовується у трьох різних, але пов'язаних між собою значеннях: з'ясування, роз'яснення та інтерпретація. Таким чином, одні вчені пояснюють тлумачення як з'ясування, інші, що зміст тлумачення полягає в роз'ясненні, а треті — поєднують ці два процеси в один загальний. В свою чергу ми погоджуємося з думкою останніх, тому що з'ясування – це розкриття значення норми права “для себе”, а роз'яснення – це розкриття змісту норми права “для інших”. В данному випадку, з'ясування лишається в рамках свідомості інтерпретатора, а роз'яснення – це зовнішня дія інтерпретатора, яка полягає у вербальному вираженні змісту державної волі. Проте поєднуючи ці два процеси в комплексі, в результаті ми маємо, що за своєю функціональною метою, процес тлумачення направлений на те, що хотів сказати законодавець, тобто з'ясувати “дух закону” та його буквальний зміст — “букву закону”. Ще з часів Древнього Риму відомий принцип – знання законів полягає не в тому, що триматися за їх букву, а в тому, щоб розуміти їх зміст і значення [3, с. 279].

Слід відмітити також наступне, що основні права людини і основні свободи, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі Конвенція), мають тлумачитися і застосовуватися в національній правовій системі в світлі практики Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ). Прецедентне право ЄСПЛ вказує на важливість динамічного юридичного тлумачення, оскільки юридичні приписи не завжди йдуть в ногу з розвитком суспільних відносин, особливо коли мова йде про нормативно-правові акти чи договори, які були прийняті більше 50 років тому. Для України актуальність такого тлумачення посилюється тим, що положення Конституції — це фактично норми прямої дії [4, с. 12].

Інтерпретація - неоднозначний термін. З однієї сторони, це когнітивний процес, який спрямований на з'ясування явищ та предметів та результат цього процесу. З іншого боку, це пояснення результату уточнення, яке має прояв у сукупності висловлювань мови, які надають зазначеним явищам та предметам певне значення [5, с. 8].

Певною мірою вище вказану думку розділяє дослідниця О. М. Беляєва, стверджуючи, що інтерпретацію можна розглядати як процес, який відбувається шляхом взаємодії у свідомості людини у вигляді різних внутрішніх інтелектуально-вольових операцій (з'ясування вимог норм), які знаходять вираз зовні (роз'яснення) у формі акту про тлумачення, юридичної консультації [6, с. 40].

В свою чергу, інший вчений - С. В. Прийма обґрунтовує тісний зв'язок між тлумаченням правових норм та деякими філософськими вченнями, зокрема, герменевтикою та феноменологією. Вчений визначає основні ознаки тлумачення права: 1) це вид юридичної діяльності; 2) має пізнавальний (інтелектуальний, розумовий, творчий) характер; 3) має цільовий характер; 4) має уточнюючий (конкретизуючий) характер, який визначається нормативним характером закону; 5) має опосередкований характер; 6) здійснюється різними суб'єктами, характеристики яких визначають тип тлумачення; 7) базується на певних принципах. Таким чином, С. В. Прийма формулює визначення тлумачення права як виду юридичної діяльності, що має пізнавальну природу, базується на певних принципах і здійснюється відповідним суб'єктом з метою пошуку та уточнення змісту норми права, і, якщо необхідно, також передбачає його пояснення щодо інших предметів [2, с. 7–8].

В результаті узагальненого огляду вищезазначених точок зору як вітчизняних, так і зарубіжних учених, ми зауважимо, що, як справедливо зазначається на сторінках юридичної літератури, з численних різноманітних підходів до визначення поняття «тлумачення права», можна зробити висновок, що, незважаючи на дискусійність поглядів деяких дослідників, більшість представників як вітчизняних, так і зарубіжних наукових шкіл сходяться на

думці, що інтерпретацію можна розуміти у двох сенсах - як процес, або як результат.

Відмитимо також наступне, що недостатнє знання правил граматики, їх невірне тлумачення може призвести до неточного розуміння змісту норми, а значить, до її порушення в процесі реалізації. Тому особлива увага приділяється значенню окремих термінів. Таким чином, в законодавчих актах термінам, які мають загальне значення, надається особливе значення. Якщо законодавець не дав пояснення терміна в самому акті або він не був роз'яснений, то використовується його значення, яке він має в науці і практиці. Також певні проблеми можуть виникнути при використанні спеціальних термінів з різних галузей науки і практики. Так, до прикладу, було витлумачено поняття, закріплене в Сімейному кодексі, – «особиста приватна власність дружини, чоловіка», яке не знаходить свого відображення ні в Конституції України, ні в Цивільному кодексі України [7, с. 6]. Таким чином, чітке розуміння суті терміну загалом (його функції) допоможе в майбутньому досягти цілі акту тлумачення – а саме розуміння тієї чи іншої норми закону іншими учасниками правового суспільства.

Отже, ключовим чинником в процесі тлумачення норми права виступає суб'єкт, тобто особа чи орган, яка здійснює тлумачення. Тому процес тлумачення – це діяльність суб'єкта, яка спрямована на аналіз та роз'яснення норм права з метою їх наступної реалізації серед інших учасників правовідносин. Важливим елементом в процесі тлумачення виступає єдність в розумінні суб'єктом змісту норми права та її результату. В результаті такого тлумачення досягається ціль нормотворця.

Таким чином, коли мова йде про юридичне тлумачення, то це завжди про єдність процесів з'ясування та роз'яснення.

1.2 Характерні особливості актів офіційного та неофіційного тлумачення

Теперішній стан законодавства України, який перебуває на етапі реформування, спричинив виникнення великої кількості актів тлумачення. Проблема їх класифікації лишається актуальною в світлі сучасної юриспруденції. Тому, на думку Н. І. Мотузова та А. В. Малько, саме впорядкування правових актів допоможе значно підвищити ефективність правової політики сучасної держави [8, с. 139].

В процесі розмежування актів тлумачення на види, слід опиратися на загальні ознаки класифікації, розуміючи при цьому, що будь-яка класифікація – це перш за все умовний розподіл, який ґрунтується на теоретичній основі. Лише шляхом апробації формується цінність будь-якої класифікації [8, с. 139].

Залежно від суб'єкта тлумачення, акти тлумачення поділяються на акти офіційного та неофіційного тлумачення [10, с. 430]. Якщо норма закону тлумачиться спеціально уповноваженим суб'єктом, результат тлумачення буде мати владнообов'язковий характер - це буде називатися офіційним актом тлумачення [14, с. 181]. Відповідно, неофіційні акти тлумачення з'являються в результаті неофіційного (неформального) тлумачення, що не є юридично обов'язковим.

Для розуміння мети актів офіційного та неофіційно тлумачення, необхідно з'ясувати їх характерні особливості:

1. Акти тлумачення не змінюють норм права та не створюють нових, а лише допомагають зрозуміти їх зміст і діють у єдності з цими нормативними актами, тлумачаться. Акт тлумачення не повинен вносити нічого нового в норми права, оскільки, як зазначає П.М. Рабінович, є лише своєрідним «розгортанням» змісту та значення правової норми [9, с. 26].

Здійснюючи свої повноваження, на думку В. М. Цвік, суб'єкти офіційного тлумачення не замінюють законодавця шляхом створення правових норм у процесі тлумачення, зокрема шляхом заповнення прогалин у законодавстві [10, с. 437]. Зокрема про це йде мова у Рішенні в одній із справ

Конституційного Суду України стосовно тлумачення Закону України від 25 березня 1998 р. «Про вибори народних депутатів України», а саме заповнення прогалін у законах не застосовувати до повноважень Конституційного Суду України. Вирішення цих питань є прерогативою законодавчого органу - Верховної Ради України [11].

Закони змінюються та адаптовуються до нових умов в порядку, встановленому самим законодавцем. В результаті тлумачення верховенство права не створюється, а лише виявляється, що встановлена державна воля, виражена в законі. Він не повинен замінювати правотворчість там, де є прогалини в правовому регулюванні [12, с. 486].

2. Юридична сила та обов'язковість актів тлумачення норм права. Для актів офіційного тлумачення притаманний обов'язковий офіційний характер, що вказує на одну із найголовніших ознак актів офіційного тлумачення. Проблема юридичної сили та обов'язку актів тлумачення правових норм є досить суперечливою. Деякі вчені, наприклад, М. Авдюков, висловлюють думку, що акти тлумачення, видані судовими органами, не мають юридичної сили і мають лише консультативний характер. Однак більшість вчених вважає, що акти тлумачення правових норм, безсумнівно, мають юридичну силу та обов'язковий характер [13, с. 163].

3. Акти офіційного тлумачення правових норм є ієрархічними. Необхідно відмітити про багаторівневий склад актів тлумачення. Питання організації системи загалом розглядається як певний ступінь якісного перетворення системи, організації в процесі її розвитку. Багаторівневність системи актів офіційного тлумачення пояснюється ієрархією та складним складом органів, що пояснюють зміст правових норм та порядок їх реалізації [13].

Прийняття нового нормативно-правового акта або заміна деяких його вже уточнених положень призводить до втрати юридичної сили акту тлумачення, що свідчить про його низьку юридичну силу порівняно з юридичною силою цього акту, що в свою чергу стало предметом тлумачення.

В ієрархії правових актів інтерпретаційні акти розміщуються відповідно до акта, положення якого пояснюються. Їх місце в системі нормативно-правових актів визначається компетенцією органу чи установи, які прийняли тлумачний акт.

4. Інтерпретаційні акти мають письмову та усну форму вираження.

Акти офіційного тлумачення в письмовому форматі друкуються в офіційних джерелах. Наприклад, публікація актів тлумачення у вигляді рішень Конституційного Суду України відбувається у «Віснику Конституційного Суду України» [15, с. 320]. Виконана діяльність компетентних органів стосовно усної форми роз'яснення змісту норми права в юридичному аспекті не визначена в деталях. Тому в даному випадку вона может бути визначена нормами етики та юридичної культури. Головна ціль усного акта тлумачення заключається в переконливості про необхідність застосування норми права, яку він тлумачить.

5. Інтерпретаційний акт офіційного тлумачення включений в систему правових актів, на відміну від актів неофіційного тлумачення. На думку Н. Н. Воппенко, акт тлумачення є одним із видів юридичних актів. Сукупність інтерпретаційних актів, наявних у праві, утворює якісно однорідну підсистему в рамках системи правових актів, яка характеризується єдністю юридичної природи та функціонального призначення [16, с. 26].

Основна схожість офіційних актів тлумачення з іншими правовими актами полягає в наступному: а) всі вони є продуктом вольової, свідомої діяльності, що охороняється державою; б) є обов'язковими; в) існують лише у визначеній правовій формі; г) слугують правовою основою та гарантією реалізації правопорядку.

6. Суб'єкти актів офіційного та неофіційного тлумачення.

Суб'єктом офіційного тлумачення може бути будь-який орган державної, які організовує процес реалізації норми права. Суб'єктом неофіційного тлумачення є особи, які фактично не мають офіційного статусу інтерпретатора, тобто не наділені спеціальними повноваженнями щодо

тлумачення правових норм: юристи, юрисконсультанти, науково-дослідні установи, Спілка юристів України, Спілка журналістів України, Спілка письменників, Асоціація адвокатів, тощо. Крім того, суб'єктами тлумачення неофіційних актів можуть виступати іноземці та особи без громадянства незважаючи на те, що стосовно них національне законодавство передбачає певні обмеження щодо юридичної особи (наприклад, вони не можуть обирати чи бути обраними до державних органів, служити у Збройних Силах України, спецслужби, робота в окремих сферах економіки) [17, с. 76].

Відносно юридичної сили, акти тлумачення можна класифікувати відштовхуючись лише від двох критеріїв:

– місце інтерпретатора в системі органів влади: акти Конституційного Суду України (вони мають вищу силу за винятком окремих випадків); акти вищих державних органів (Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів, Верховного Суду); акти центральних державних органів (міністерств, відомств, державних комітетів); акти органів місцевого самоврядування [18, С. 95];

– місце нормативного акта в системі законодавства: акти тлумачення Конституції України; акти тлумачення законів України; акти тлумачення підзаконних нормативно-правових актів [18, с. 96]

Отже, з'ясувавши характерні особливості актів офіційного та неофіційного тлумачення, ми дійшли висновку, що їх головна мета полягає в роз'ясненні цілей нормативно-правового акту, не змінюючи при цьому його положень та ні в якому разі не відміяючи юридичну силу правої норми.

1.3 Проблеми ефективності актів тлумачення норм права

У тлумачних словниках ефективність (від латинського «ефект» - «виконання», «дія») розкривається як характеристика будь-якого об'єкта (устрою, процесу, події, виду діяльності), що відображає його соціальні вигоди, продуктивність та ін. у системах обробки інформації – швидкість

обробки одиниці інформації, питома вартість обробки одиниці інформації; а слово «ефективний» визначається як той, що призводить до бажаних результатів, наслідків, що дає найбільший ефект; викликає ефект (наприклад, ефективна доза опромінення) [19, с. 358].

Як зазначає Х. А. Джавадова, на етапі розвитку суспільства термін «ефективність» універсальний. Він використовується у всіх сферах людської діяльності, включаючи економіку, політику, науку, технології, культуру [20, с. 137].

У філософії ефективність означає здатність активної причини надавати певний вплив. Філософська література характеризує ефективність як цілеспрямовану дію; відзначає зв'язок між ефективністю та свідомою діяльністю людей, підкреслює, що ефективність – це ступінь наближеності до реальності «другого роду», що здійснюється людиною. Ефективність – це міра можливості, але не будь-яка, а саме та, що виражає мету людини, реалізує її ідею [21, с. 45–47].

Як слушно зазначає О. М. Куракін, сучасна теоретико-правова наука характеризує поняття «ефективність» у таких варіаціях: визначення ефективності як відносини мети та фактичного результату; функціонально-цільовий або причинно-функціонально-цільовий підхід; трактування ефективності як здатності вести піар до позитивних результатів [22, с. 7].

Інтерпретація іноді виявляє різні недоліки у правовій системі (наприклад, прогалини у законодавстві, конкуренцію норм права, правові конфлікти). Під «пропуском» у законі розуміється відсутність норми права, згідно з якою має бути вирішене питання, яке потребує правового регулювання.

Основні причини їх виникнення такі:

- законодавець не висвітлив життєві ситуації, які потребують правового регулювання;
- внаслідок недоліків правової техніки.
- недотримання вимог юридичної техніки;

- постійний розвиток суспільних відносин.

А. Б. Зубенко зазначає, що «ефективність правового регулювання багато в чому залежить від правової техніки викладу тексту правових актів, яка має певну специфіку для актів тлумачення з урахуванням особливостей їхніх завдань та функцій» [23, с. 110].

На думку вчених В. В. Чернікова і Т. М. Москалькової, при використанні концептуального ряду допускається чимало помилок у законі. До таких недоліків вчені відносять: довільне використання юридичних понять та термінів; неправильність і надмірність понять та суджень; використання застарілих концепцій; використання невідомих термінів у загальновідомому значенні та відомих термінів у новому значенні; відсутність концептуальної непослідовності; відсутність диференційованого підходу до концепцій [24, с. 340].

Невдалі фрази, незвичайні чи, навпаки, загальноновживані терміни не посилюють, а, швидше, послаблюють регулюючу роль акта тлумачення та знижують авторитет і соціальну цінність самого акта. Тому при нормативній проектній діяльності необхідно використовувати переважно ті формулювання та терміни, які широко використовуються в юридичній літературі, особливо новітні тлумачні словники української мови [25, с. 38].

Різноманітність деталей та заголовків інтерпретаційних актів, відсутність їхньої стереотипної структури, єдиний стиль викладу, різні в різних актах нумерація статей, параграфів та їх підрозділів, формули скасування, поправки до актів та їх частин заважають адекватному розумінню та дієвості застосування норм права [26, с. 40].

Порушення принципу послідовності у тексті акта тлумачення призводить до деформації правової системи, оскільки страждає основна функція права - бути регулятором суспільних відносин. Протиріччя може бути грубою помилкою як законодавця, так і інтерпретатора правових норм. Справа в тому, що законодавець заперечує нещодавно висловлену позицію.

Проблема ефективності інтерпретаційних актів залежить від багатьох факторів, які співіснують у суспільстві та по-різному впливають на процес створення та реалізації актів інтерпретації. [27, с. 106].

На думку В. М. Марчука, юридична наука виділяє такі основні проблеми умов ефективності офіційних та неофіційних актів тлумачення, як:

1) відповідність вимогам тлумачення актів рівню соціально-економічного розвитку суспільства. Тобто, в сучасному розвитку суспільства, традиційні тлумачення за часів Київської Русі будуть неефективними. Наприклад, всім відоме твердження із «Руської правди»: «око за око, зуб за зуб» не буде актуальним в наш час, адже воно передбачає застосування смертної кари до особи, яка вчинила вбивство, або ж закликає до саморозправи над такою особою, а така поведінка, як відомо, не актуальна в часи гуманізму та демократії.

2) рівень досконалості законодавства. На прикладі невідповідності законодавчих актів та актів тлумачення законам України можна зробити висновок про недосконалість законодавства нашої держави, і, отже, з цього погляду існують деякі правові норми щодо яких виникають конфлікти, які неможливо реалізувати [33, с. 361].

3) рівень правового розвитку населення. Слід зазначити про важливий соціальний вплив та в цілому значення для держави нині діючих актів тлумачення. Проте створення актів тлумачення - це лише початок справи, адже важливо запровадити ухвалені акти, реалізувати їх на практиці. Тому, щоб акти тлумачення мали можливість вплинути геть на всі соціальні процеси, необхідно прищепити всьому населенню високу правову культуру.

4) рівень ефективності судової системи. Як справедливо зауважує Б. В. Малишев, рівень ефективності тієї чи іншої правової системи визначається рівнем ефективності судової влади у цій правовій системі [29, с. 3].

5) ефективність тлумачення також залежить від особистих якостей суб'єктів законотворчості (тобто юристів, які працюють безпосередньо із

законом), їх юридичної підготовки, практичного досвіду, професійних знань, навичок, умінь тощо [30, с. 183].

б) ефективність актів тлумачення визначається поведінкою учасників суспільних відносин. Відомо, що поведінка може бути законною чи незаконною. Тому інтерпретований акт вважається ефективним, якщо він виконується учасниками суспільних відносин. А як відомо, каноном (взірцем) для наслідування у виконанні тих чи інших дій (рішень) виступає практика ЄСПЛ, а саме динаміка її розвитку у порівнянні з моментом прийняття Конвенції, що в свою чергу зумовило вдосконаленням самих норм Конвенції, які також еволюціонували разом із розвитком відносин у суспільстві. Як бачимо, процес розвитку суспільних відносин тотожний процесу розвитку правотворчості.

Зокрема слід відмітити такі положення Конвенції, в яких йде мова про зворотню дію закону, точніше її заборону – п. 1 ст 7. Так, на прикладі справи з ЄСПЛ – «Коккінакіс проти Греції» від 25 травня 1993 р. зазначено, що: «стаття 7 (п.1) не обмежується заборонаю зворотної дії закону до невігоди обвинуваченого». В даному випадку вона підкреслює більш глобально принцип – «немає злочину та покарання без вказівок про них у законі», з чого робимо висновок, що положення кримінального закону не потрібно використовувати «розширено» щодо обвинуваченого[31, с. 363]. Для кращого розуміння питання, додамо ще один приклад – справа «Полях та інші проти України», в якій проти заявників було застосовано зворотню дію закону у часі, що погіршило їх становище, в результаті чого останні втратили роботу, таким чином було порушено ст. 7 Конвенції [30].

Вважаю, що вище сказане потребує уточнення в межах автономного тлумачення правових понять, в момент застосування судом, пов'язаним із кваліфікацією якогось правопорушення внутрішнім законодавством. Наприклад, відповідно до національного законодавства, правопорушення можна віднести до адміністративних, тоді як в практиці ЄСПЛ такі

правопорушення можуть бути віднесені до кримінального обвинувачення [31, с. 363].

Стосовно актуальної проблеми щодо відсутності застосування в вітчизняних судах практики ЄСПЛ, підкреслює П. М. Рабінович, вказуючи: «Справжній смисл багатьох норм Конвенції, сформульованих здебільшого в надто абстрактній, часто оціночній формі, конституують, з'ясовують лише після їх тлумачення та застосування в рішеннях Суду. Практика Суду (це сотні рішень) розвивається за відверто прецедентним принципом» [31, с. 363]. Тому юридичні знання з урахування прецедентної практики ЄСПЛ, розуміння специфічного змісту його мислення та «правового менталітету», становить одне з найактуальніших завдань перед судовою ланкою [31, с. 363].

Зрештою, слід зазначити, що, як і раніше, необхідно провести дослідження ефективності актів тлумачення, результати якого доводяться до суб'єктів тлумачення, оприлюднюються та публічно обговорюються. Необхідно узагальнювати як позитивну, так і негативну практику інтерпретації. Науковці та практики повинні брати активну участь у тлумаченні правових норм, яка потім може бути реалізована у вигляді наукових висновків чи експертизи, юридичної рекомендації, розробці канонів тлумачення, розробці єдиних юридичних термінів та юридичних ухвал, складанні правил – роз'яснення. Все це стане реальністю, якщо діяльність з тлумачення правових норм регулюватиметься.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Тлумачення правових норм – це процес встановлення змісту нормативно-правових актів, який має за ціль розкрити вказану в них волю законодавця. Визначаючи зміст і соціальне призначення правової норми, інтерпретатор вивчає саму норму, її правові зв'язки з іншими правовими приписами і принципами, а також суспільними явищами. З'ясування не має зовнішніх форм вираження. Правильність, повнота та юридична точність з'ясування змісту правових норм визначають ефективність їх реалізації.

Тлумачення норм права здійснюється суб'єктами права. Залежно від того, який характер мають акти тлумачення – офіційний чи неофіційний, визначено їх чіткі характерні особливості, які в сукупності підкреслюють головну відмінність акта тлумачення від нормативно-правового акта – не створювати нову норму, а розкривати ту, відповідно до якої здійснюється процес тлумачення.

Актуальними проблемами тлумачення і досі залишаються суб'єктивні та об'єктивні причини, як інтерпретатора так і правової дійсності, в якій відбувається процес тлумачення. Тому постійне підвищення кваліфікації суб'єкта тлумачення і розвиток правової культури суспільства допоможе їх ефективно регулювати та забезпечити надійність застосування правової норми, що тлумачиться.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЇ АКТИВ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА

2. 1 Дія актив тлумачення права в часі

Проблема дії правової норми в часі, включаючи акт тлумачення права, довгий час залишалася «білою плямою в юридичній науці». Зараз це досить актуально, оскільки акти тлумачення застосовуються разом з нормою права протягом усього періоду її чинності. Загалом, для того, щоб зрозуміти будь-яку проблему, і не лише юридичну, необхідно відштовхуватися від її «коріння», тобто від народження самої ідеї, вивчення її поступового розвитку від самого початку і до теперішнього часу [32, с. 59].

Перші згадки про часову теорію дії актив тлумачення сягають своїм корінням часів Римської імперії, а саме у виступах Марка Туллія Цицерона: *Lex prospicit, non respicit* (закон дивиться вперед, а не назад). Але, відповідно до існуючих на той час поглядів на право як процес, новий закон не міг бути застосований до завершених справ, а застосовувався до всіх справ, які перебували у провадженні, незалежно від часу вирішення відносин. Дія законів та інших правових актив, включаючи інтерпретаційні акти в часі, за часів Римської імперії як предмета наукових знань, досліджувалася вченими лише поверхнево, зокрема в розкритті та аналізі змісту публічно-правової дійсності Стародавнього Риму. Загалом, акт тлумачення виражав обов'язкову юридичну волю, яка мала передумови і була прив'язана до конкретної дати та конкретних обставин. Власне, як нам відомо, даний принцип і є основою існування акту тлумачення загалом по теперішній час [18, с. 128].

Усі акти тлумачення за тривалістю їх дії у часі розділяють на два види:

а) акти тлумачення з невизначеним терміном дії (кінцевою датою);

б) акти тлумачення тимчасової дії, тривалість яких залежить від різних заздалегідь визначених обставин [33, с. 154].

У зв'язку з вище сказаним, логічним і необхідним є питання про встановлення точної і чіткої дати набрання чинності акта тлумачення, оскільки з цього моменту їх приписи підлягають виконанню. Наприклад, усі постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України нормативного характеру, набирають чинності з дати, зазначеної в них. Ця процедура встановлена в більшості держав. Якщо такої вказівки немає, тоді вони набувають чинності з моменту їх прийняття. До прикладу візьмемо знову ж таки правову систему Римської імперії, де термін оприлюднення акту тлумачення, який свого часу видавався у формі постанови під час проведення форуму, складав 24 дні власне до проведення самого форуму або іншими словами обнародування. Стосовно України, то відповідно до ч. 5 ст. 94 Конституції України та Указу Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97 «Про порядок офіційного обнародування нормативно-правових актів і набрання ними чинності», термін набрання чинності актів тлумачення Верховної Ради України та Президента України становить 10 днів з моменту їх офіційного оприлюднення та не раніше терміну офіційного опублікування нормативно-правового акта [34, с. 98].

Дія акта тлумачення у часі припиняє свою дію з моменту втрати юридичної сили нормативно-правового акту, який тлумачився [34, с. 98]. Тому підтвердженням слугує думка болгарського науковця Б. П. Спасова: «Звичайними та найбільш поширеними випадками зупинення дії акта тлумачення є скасування норми яка тлумачиться. Оскільки те, що витлумачувалося, вже не існує, то стає безглуздим існування акту, яким давалося тлумачення» [2, с. 238]. Таким чином в юридичній науці виділяють наступні підстави припинення дії актів тлумачення:

- 1) завершення терміну дії нормативно-правового акта;
- 2) суттєва зміна обставин акта тлумачення, який раніше був розрахований на певні суспільні відносини. До прикладу, в

теперішній час не мають юридичної сили ті акти тлумачення, що діяли у період Великої Вітчизняної [35, с. 129];

3) рішення суду про неконституційність актів офіційного тлумачення. Мається на увазі, коли Конституційний Суд визнає той чи інший правовий акт неконституційним, зокрема і в питанні їх тлумачення (до прикладу, тлумачення проводилось не спеціально уповноваженою на це особою). Такі акти тлумачення втрачають юридичну силу з моменту ухвалення Конституційним Судом України відповідного рішення про їх неконституційність.

Для прикладу проаналізуємо акти тлумачення місцевих державних адміністрацій, стосовно тих підстав, через які вони втрачають свою чинність:

- 1) скасування акта тлумачення відбувається за умови попередньої втрати юридичної сили нормативно-правового акта, який раніше тлумачився. В даному випадку може бути прийнятий окремий документ з метою офіційного скасування нормативно-правового акта;
- 2) остаточне скасування акта тлумачення відбувається тоді, коли пізніше із зазначеного питання вже був прийнятий інший акт тлумачення.
- 3) термін дії акта тлумачення залежить від того, на який термін був виданий нормативно-правовий акт, що був об'єктом тлумачення;
- 4) зміна суспільних обставин (відносин), тобто таких, для яких раніше був розрахований акт тлумачення [36].

Фактично у всіх перерахованих нами випадках, втрата юридичної сили акта тлумачення відбувається тоді, коли нормативно-правовий акт, який був об'єктом тлумачення, закінчив свою юридичну дію в регулюванні суспільних відносин.

На кінець відмітимо, що прийняті в межах компетенції Конституційним судом України акти тлумачення норм права, з точки зору їх дії в часі, досить схожі на нормативно-правові акти. Тому можна зробити висновок стосовно

того, що дія акта тлумачення права в часі становить не що інше, як процес врегулювання суспільних відносин відповідно до положень того чи іншого акта тлумачення на протязі певного часового терміну. Дія актів тлумачення у часі здійснюється за загальними правилами відносно дії нормативно-правового акта. Проте питання зворотньої сили повинно бути врегульоване на законодавчому рівні, але вітчизняне законодавство не має подібних приписів. Актуальність питання дії актів тлумачення в часі має насамперед не лише цінне наукове значення, а й практичне, тому що вносить чіткість правового регулювання відносин у суспільстві, та фактично здійснює реалізацію прав та свобод людини при її взаємодії з іншими формами соціальних відносин (колективи, організації та ін.). Саме тому, ми вважаємо за потрібне враховувати в процесі тлумачення ті наявні проблеми, які описані нами в цьому підрозділі для того, щоб потім уникнути причин їх виникнення в майбутньому.

2.2 Дія актів тлумачення в просторі

При дослідженні дії актів тлумачення в просторі, ми відштовхуємось від думки О. Черданцева, який говорив «Дія інтерпретаційних актів у просторі відповідає дії в просторі актів, що підлягають тлумаченню. У разі застосування іноземного закону він розуміється згідно з офіційним тлумаченням відповідної держави. Інтерпретаційний акт фактично супроводжує інтерпретований ним закон при перетині ним кордону» [37, с. 304].

Наприклад в філософському енциклопедичному словнику, поняття «простір» (від лат. *spatium*) означає певну протяжність, в якій розміщені предмети та відбуваються різного роду події [38, с. 529]. Ці події, фактично, становлять собою правовідносини, які регулюються на законодавчому рівні. Тому далі доцільніше будет говорити не просто «простір», а «правовий простір».

Свого часу відомий французький учений-юрист Ж. Карбоньє під поняттям «правовий простір» пояснював певну психологічну конструкцію, у якій люди важливіші, ніж визначені території, підкреслюючи тим самим, що саме «природною» основою правового простору є обмежена частина землі [39, с. 177].

З останнім ми не згодні, оскільки під поняттям «територія» вітчизняні вчені розуміють різні простори земної кулі з її землею і водною поверхнею, надрами і повітряним простором, а також космічним простором і небесними тілами, вони знаходяться в ній. Тому підтвердженням може слугувати ст. 13 Конституції України, земля, її надра, атмосферне повітря, води та інші природні ресурси, що знаходяться на території України, природні ресурси її континентального шельфу, виняткової (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу [40].

Загалом дія акта тлумачення права у просторі відбувається відповідно до територіальних та екстериторіальних принципів права. Територіальна дія акту тлумачення окреслена територією держави (Україна) або окремого регіону (АРК), або адміністративно-територіальної одиниці (обласного, районного масштабу), тобто тією територією, на яку поширюються владні повноваження органу, що видав акт [42, с. 378]. Екстериторіальна дія актів тлумачення пов'язана, перш за все, з економічною діяльністю держави на міжнародному рівні. Тобто мова йде конкретно вже про ті правовідносини, де суб'єктом виступає юридична або фізична особа. Разом з тим відомо, що наявність у державі правовідносин з тією чи іншою країною не означає автоматичне застосування іноземного законодавства.

Територіальний принцип чітко дотримується в таких сферах, як конституційне, адміністративне, кримінальне, процесуальне право, а дія екстериторіального принципу простежується в цивільному, господарському, сімейному праві [43].

Отже, держава дозволяє собі відступити від принципу територіальної дії акту тлумачення переважно у приватно-правових відносинах. Основою такого

вибору може бути безпека держави, основи встановленого в ній правопорядку тощо. Тому в ст. 12 Закону України «Про міжнародне приватне право» вказано, що норма права іноземної держави не застосовується, якщо це може призвести до наслідків, явно несумісних з основним правопорядком (публічним порядком) України [43, с. 71].

2.3 Дія актів тлумачення права за колом осіб

Законодавство держави поширюється на всіх осіб на її території. Звичайно, це пов'язано з суверенітетом державної влади. Таким чином, насамперед реалізується принцип рівності всіх людей перед законом, незалежно від їх біологічних та соціальних властивостей. І це найбільш відповідає концепції основних прав кожної людини, принципам верховенства права. Коло осіб, на яких поширюється дія нормативного акта, визначається обсягом та специфікою правового статусу суб'єктів.

Наразі існує багато думок з приводу дії актів за колом осіб. Наприклад, О. Черданцев вважає, що сфера дії акта офіційного тлумачення за колом осіб рівнозначна сфері дії норми права, яку він тлумачить [37, с. 11].

За характером політико-правових відносин суб'єкта з державою існують: а) загальні нормативні акти, які діють на осіб, що територіально перебувають в межах країни; б) нормативно-правові акти, що стосуються лише громадян певної держави; в) нормативно-правові акти, що застосовуються до іноземних громадян та осіб без громадянства [44, с. 96].

Дія акта тлумачення за колом осіб тісно пов'язана з таким поняттям як правовий імунітет. Правовий імунітет (від лат. *Immunitas* - визволення, свобода) означає повне або часткове звільнення його носія від загальних правових норм, що застосовуються до його дій. Саме тому, поняття дипломатичного імунітету закріплен у міжнародному праві [35, с. 297].

Дія акта тлумачення за колом осіб також пов'язана з дією акту тлумачення в просторі. Тобто, територіальний принцип дії акту тлумачення у просторі слід визначати як поширення дії акту тлумачення на всіх осіб, незалежно від їх громадянства, що знаходяться на даний момент в межах території країни. В демократично розвиненій державі іноземці за своїм правовим статусом, переважно, прирівнюються до громадян, за певними винятками, визначеними законом. Спеціальні правила для іноземців також можуть встановлюватися міжнародними правовими угодами між державами. Враховуючи, що поняття «громадянство» визначається як політично-правові відносини між державою та особою, то логічно, що різниця в дії акту тлумачення щодо іноземців має бути в першу чергу через те, що іноземні громадяни не мають відповідних політичних права та обов'язки, що відповідають цим правам. Водночас сучасні держави досить часто практикують встановлення обмежень для іноземців у сфері соціально-економічних прав [45, с. 81].

У межах нашого дослідження залишається дискусійним питання про дію за колом суб'єктів актів казуального тлумачення. Наприклад, С. С. Алексєєв з даного питання відмічає, що «розглянуті різновиди офіційного тлумачення невіддільні від конкретного випадку (казусу). Воно дається тільки стосовно до конкретної юридичної справи і не має якого-небудь загальнообов'язкового значення». «Відмінною особливістю актів казуального тлумачення, – зазначає М. Тарасов, – є те, що вони мають індивідуальний характер» [46, с. 11–12].

Отже, вплив актів тлумачення за колом осіб залежить не тільки від їх загального чи індивідуального характеру, а й від суб'єктів та учасників юридичних роз'яснювальних дій та операцій, засобів та методів їх здійснення, об'єктів та результатів тлумачення, різновидів юридичної діяльності (правозастосовної, інтерпретаційної, судової або прокурорської, слідчої тощо), а також від сфери соціального життя, які обслуговують акти тлумачення.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Досліджуючи дію актів тлумачення, потрібно розуміти, що акт тлумачення йде в додаток до самої норми права, яка підлягає тлумаченню. Акт тлумачення не наділяє суб'єктів правовідносин ні правами, ні обов'язками. Його ціллю є правильне і доцільне застосування відповідної норми права у кожній окремій ситуації. І для найкращого результату, акт тлумачення потрібно аналізувати у комплексній його дії в часі, в просторі та за колом осіб відповідно до функції нормативно-правового акта. Тоді акт тлумачення в кінцевому результаті дійсно повністю розкриває зміст правової норми.

Аналізуючи дію актів тлумачення в часі було зроблено висновок, що: у вітчизняному законодавстві не визначено положень щодо набрання чинності актів тлумачення; дія акта тлумачення в часі завершується з моменту припинення дії нормативно-правового акта, який, до речі, може втратити свою правову чинність як з об'єктивних причин (закінчення строку дії нормативного акту), так і з суб'єктивних причин (визнання окремих положень закону неконституційними); для скасування дії акта тлумачення не потрібно приймати окремий спеціальний акт про зупинення або відновлення дії інтерпретаційного акту.

Аналіз дії актів тлумачення у просторі визначається положеннями щодо дії нормативно-правового акта на конкретній адміністративно-територіальній одиниці держави. Також слід враховувати питання екстериторіальної дії як нормативного акта, так і акта тлумачення, які постійно регулюються зі сторони міжнародних договорів, котрі передбачають дію законодавства тієї чи іншої держави за територією власних кордонів.

На порядок дії актів тлумачення за колом осіб поширюється загальне правило дії нормативно-правового акта, тобто юридична сила правової норми діє до всіх осіб, які є учасниками суспільно-правових відносин та тій території, де передбачений вплив того чи іншого нормативно-правового акта. Виключенням можуть бути деякі іноземні громадяни, що володіють

спеціальним імунітетом перебування від своєї держави на території іншої країни. В данному випадку це стосується дипломатичних та консульських працівників. У разі виникнення питання про їх юридичну відповідальність, застосовуються положення міжнародних юридичних угод.

ВИСНОВКИ

1. Визначено, що тлумачення правових норм - це інтелектуальна та вольова діяльність інтерпретатора, що здійснюється на основі принципів та з використанням методів тлумачення. Результатом тлумачення права є ідеальне відображення норми у свідомості суб'єкта тлумачення.
2. З'ясовано характерні особливості дії актів офіційного та неофіційного тлумачення, завдяки чому ми дійшли висновку, що вони містять публічно-правову позицію відносно сприйняття справжнього змісту норми права, тим самим зобов'язуючи всіх учасників суспільно-правових відносин адекватно розуміти ті правові норми, які тлумачаться. Акти неофіційного тлумачення мають неофіційний характер, а тому фактично їх сила та значення в суспільстві полягає в аналізі.
3. Проблеми ефективності тлумачення права залишаються актуальними протягом усього періоду існування правової системи, оскільки розвиток суспільних відносин знаходиться в постійному розвитку. Лише чітке формулювання правил ефективного тлумачення призведе до їх значного зменшення неякісних актів тлумачення права.
4. Дія актів тлумачення у часі здійснюється за загальними правилами відносно дії нормативно-правового акта. Проте питання зворотньої сили повинно бути врегульоване на законодавчому рівні, але вітчизняне законодавство не має подібних приписів.
5. З'ясовано, що дія актів тлумачення у просторі залежить від положень в Конституції України, перш за все, про межі території держави. Завдяки чому стає зрозумілим напрямок дії того чи іншого нормативно-правового акта стосовно адміністративно-територіальної одиниці країни. Гнучкість вітчизняного законодавства дозволяє регулювати питання екстериторіальності дії як нормативно-правового акта, так і акта

тлумачення, завдяки чому наша держава має розвинуті економічні міжнародні відносини.

- б. Визначено, що на порядок дії актів тлумачення за колом осіб поширюється загальне правило дії нормативно-правового акта, тобто юридична сила правової норми діє до всіх осіб, які є учасниками суспільно-правових відносин та тій території, де передбачений вплив того чи іншого нормативно-правового акта. Виключення становлять окремі іноземні особи та організації з імунітетом від юрисдикції країни чинного перебування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курач Р. В. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі. *Правова природа та ефективність тлумачення норм права*: зб. наук. ст. за матеріалами ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 11 листопада 2021 р.) / Мін-во освіти і науки України; Поліський нац. ун-т. – Житомир, 2021. С. 99–102.
2. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навчальний посібник. 3-тє вид., змін, й доп. Тернопіль: Картбланш, 2012. 247 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. / Пер. з рос. Х.: Консум, 2006. 656 с.
4. Курач Р. В. Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ. *Правова інтерпретація норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15–16 жовтня 2021 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. С. 11–14.
5. Гончаров В. Граматологія та методологія тлумачення юридичних норм. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали ХVІ регіон. наук. 25 практ. конф. (8–9 лют. 2010 р.) / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Юрид. ф-т; [редкол.: А. М. Бойко та ін.]. Л., 2010. С. 8–9.
6. Філософія правового виховання: навч. посібник / А. П. Гетьман, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін; за ред. А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Х.: Право, 2012. 248 с.
7. Курач Р. В. Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні. *Проблеми тлумачення норм права в сучасній українській*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 жовтня 2021 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2021. С. 5–8.

8. Зверев Є. О. Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2015. 227 с.
9. Вопленко Н.Н. Официальное толкование норм права. М.: Юрид. лит., 1976. 118 с.
10. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Х.: Право, 2009. 584 с.
11. Про вибори народних депутатів України: Рішення Конституційного Суду України в Рішенні у справі про тлумачення Закону України від 25 березня 1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-98#Text> (дата звернення 21. 10. 2021 р.).
12. Тлумачення правових норм: навчальний посібник / Ірина Юрїївна Настасяк. Львів: ЛьвДУВС, 2009. 336 с.
13. Теорія держави і права: навчальний посібник / О. М. Головка, І.М. Погрібний, О. В. Волошенюк та ін.; за заг. ред. І. М. Погрібний; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2010. 274 с.
14. Зубенко А. В. Особливості поняття, структури, змісту та форми інтерпретаційних актів. Держава і право. 2011. Випуск 51. С. 94–99.
15. Машков А. Проблеми теорії держави і права: основи: курс лекцій. К.: К.І.С., 2008. 470 с.
16. Малента В.С. Неофіційне тлумачення норм права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Малента Володимир Степанович. – К., 2010. 244 с.
17. Загальна теорія держави і права / М.В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; за ред. М.В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Х.: Право, 2002. 583 с.
18. Акти тлумачення норм права: питання теорії та практики [монографія] / Н.Я. Лепіш. Львів: Сполом, 2018. – 250 с.
19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голова ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2001. 1440 с.

20. Джавадов Х. А. Отдельные аспекты имплементации понятия «эффективность» в понятийно-категориальный аппарат гражданского процесса. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 133–137.
21. Шахов С. В. Норми адміністративного права: теоретико-правові аспекти ефективності: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07. Дніпро, 2020. 442 с.
22. Куракін О. М. Аналіз співвідношення категорії «ефективність правового регулювання» і суміжних понять. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 2. С. 7–10.
23. Зубенко А.В. Помилки в інтерпретаційних актах: походження та засоби усунення. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 18 «Економіка і право». 2013. Випуск 21. С. 110–115. С. 113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2013_21_16
24. Москалькова Т. Н., Черников В. В. Нормотворчество: науч.-практ. пособие. М.: Проспект, 2013. 384 с.
25. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посібник / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін.; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова; тех. ред. Ю. Д. Батан. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
26. Буркацький Л. К. Складання процесуальних документів на захист прав та інтересів громадян: коментарі, позовні заяви, скарги: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2002. 288 с.
27. Пунченко С.И. Социальная эффективность права в современной России (теоретический аспект): дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14. Краснодар, 2016. 169 с.
28. Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії. К.: Праксіс, 2008. 344 с.
29. Циппеліус Р Юридична методологія / пер., адаптація, приклади з права України і список термінів, Роман Корнута. К.: Реферат, 2004. 176 с.

30. Антошкіна В. Особливості тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та застосування практики Європейського суду з прав людини під час здійснення судочинства в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 2. С. 117–118.
31. Ляшенко Р. Д., Добровінський М.М. Тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод у світлі сучасних концепцій праворозуміння. *Часопис Київського університету права*. 2020. С. 361 – 365.
32. Теорія держави і права: підруч. / [Ю. А. Ведерніков, І. А. Сердюк, О. М. Куракін та ін.]; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 468 с.
33. Марчук В. М., Корольков О. В. Теорія держави і права: навч посібник. К.: Київ нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 416 с.
34. Тимченко С. М., Удовика Л. Г. Теорія держави і права: практикум для студ юрид спец. К.: Центр учб. л-ри, 2008. 248 с.
35. Теорія держави і права: навч. посіб. у визначеннях і таблицях / Т. Г. Каткова. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2020. 96 с.
36. Стрижак А. А. Конституція в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд. та комент.). К.: Ін Юре, 2010. 632 с.
37. Черданцев А. Ф. Толкование права / А. Ф. Черданцев // *Общая теория государства и права: акад. курс: в 2 т.* / В. В. Борисов, Н. Л. Гранат, Ю. И. Гревцов и др.; под ред. М. Н. Марченко. М.: Зерцало, 1998. Т. 2: Теория права. 458 с.
38. В. Лук'янець. Простір і час // *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с. 1000 екз. ББК 87я2. ISBN 966-531-128-X.
39. Карбонье Ж. Юридическая социология / Ж. Карбонье; пер. с фр. И вступ. ст. В. А. Туманова. М.: Прогресс.

40. Бабурин С. Н. Территория государства: правовые и геополитические проблемы / С. Н. Бабурин. М.: Изд-во МГУ, 1997. 276 с.
41. Правове письмо: навч. посібник / В. А. Ватрас, Д. А. Монастирський, В. Г. Рогожа та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 148 с.
42. Скакун О. Ф Теорія права і держави: підручник. Вид. 4-те, допов. і перероб. К.: Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с.
43. Стрілько В. Ю. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. *Підстави та межі застосування нотаріусом норм іноземного права.* Науковий збірник Дніпропетровського університету 2017 р. С. 69 – 72.
44. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика): навч. посібник / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк; за заг. ред. Б. В. Малишева. К.: Реферат, 2010. 260 с.
45. Актуальні проблеми вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України. Х.: Права людини, 2011. 152 с.
46. Алексеев С. С. Теория государства и права: учеб. для юрид. вуз. и фак. М.: Норма, 2004. 453 с.